

פרשת וישלח תשע"ח

ויצב שם מזבח

בראשית פרק ד [קין והבל]

(ג) ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליקוק: (ד) והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהו וישע יקוק אל הבל ואל מנחתו: (ה) ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו:

רש"י

(ג) **מפרי האדמה** - מן הגרוע, ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה: (ד) **וישע** - ויפן, וכן (פסוק ה) לא שעה אל מנחתו, לא פנה, וכן (שמות ה ט) ואל ישעו, אל יפנו. וכן (איוב יד ו) שעה מעליו, פנה מעליו: **וישע** - ירדה אש וליחכה מנחתו:

רמב"ן

(ג-ד) **ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'**. והבל הביא גם הוא - הבינו האנשים האלה סוד גדול מהקרבות והמנחות, וכן נח. ורבותינו אמרו (ע"ז ח א) שגם אדם הראשון הקריב שור פר. וזה יחסום פי המבהילים בטעם הקרבנות. ועוד ארמוז בו עיקר גדול, ברצון הקדוש ברוך הוא (עיין ויקרא א ט):

בראשית פרק ח [נח]

(כ) ויבן נח מזבֵּחַ ליקוק ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבֵּחַ: (כא) ויגרו יקוק את ריח הניחח ויאמר יקוק אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להפנות את פל חי פֶּאֶשֶׁר עֲשִׂיתִי:

רש"י

(כא) **מנעריו** - מנעריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצר הרע: **לא אסף. ולא אסף** - כפל הדבר לשבועה, הוא שכתוב (ישעיהו נד ט) אשר נשבעתי מעבור מי נח, ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה, וכן דרשו חכמים במסכת שבועות (לו א):

רמב"ן

(כא) **ויאמר ה' אל לבו** - לא גלה הדבר לנביא בזמן ההוא, רק ביום צוותו את משה בכתיבת התורה גלה אליו, כי כאשר הקריב נח קרבנו עלה לפניו לרצון, וגזר שלא יוסיף להכות את כל חי. וכבר כתבתי בזה (לעיל ו ו) סוד נרמז לרבותינו ז"ל: וטעם **בעבור האדם** - כי בעבורו נענשו, ואם אדם לא חטא היו הם ניצולין אף על פי שהשחיתו גם הם דרכם: כי יצר לב האדם רע מנעוריו - מלמד עליהם זכות שיצירתם בתולדת רעה בימי הנעורים ולא בימי הזקנה, ואם כן אין להכות את כל חי מפני שני הטעמים האלה. וטעם המ"ם כי מתחלת הנעורים הוא בהם, כמו שאמרו (ב"ר לד י) משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע. או יאמר כי מן הנעורים, כלומר מחמתם תהיה רעת היצר באדם, שהם יחטיאו אותו: ויש אומרים שהוא כמו בנעוריו, וכמוהו מטרם שום אבן אל אבן בהיכל ה' (חגי ב טו), וכן זאת הארץ אשר תפילו מנחלה לשבטי ישראל (יחזקאל מח כט):

בראשית פרק יב פסוק ז [אברהם בשכם]

ויבא יקוק אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבֵּחַ ליקוק הנראה אליו:

רש"י

ויבן שם מזבח - על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל: נתודע אליו במראה ולא במחזה, אבל נאמר לו "לך לך מארצך" בחלום הלילה או ברוח הקדש. ויתכן שירמוז "הנראה אליו" על סוד הקרבן (עיין רקאנטי כא ב). והמשכיל יבין:

רמב"ן

וטעם **לה' הנראה אליו** - כי הודה לשם הנכבד וזבח לו זבח תודה על שנראה אליו, כי עד הנה לא נראה אליו השם ולא

בראשית פרק יב פסוק ח [אברהם בבית אל]

ויעתק משם הקרה מקדש לבית אל ויט אהלה בית אל מים ויקרא בשם יקוק:

רש"י

ויעתק משם - אהלו: **מקדש לבית אל** - במזרח של בית אל. נמצאת בית אל במערבו, והוא שנאמר בית אל מים: **אהלו** - אהלה כתיב, בתחלה נטה את אהל אשתו ואחר כך את שלו: **ויבן שם מזבח** - נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם:

רמב"ן

ויקרא בשם ה' - פירש אונקלוס שהתפלל שם, כמו קראתי שמך ה' מבור תחתיות (איכה ג נה): והנכון שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם ה', מודיע אותו ואלהותו לבני אדם, כי באור כשדים היה מלמדם ולא אבו שמוע, ועתה כשבא בארץ הזאת שהובטח בה "ואברכה מברכך", היה למוד ללמד ולפרסם האלהות. וכן אמר הכתוב (להלן כו כד) ביצחק כאשר הלך אל נחל גרר והובטח אל תירא כי אתך אנכי, שבנה מזבח "ויקרא בשם ה'". כי בא במקום חדש אשר לא שמעו את שמעו ולא ראו את כבודו והגיד כבודו בגוים ההם. ולא נאמר ביעקב כן מפני שהוליד בניו רבים כלם עובדי ה', והיתה לו קהלה גדולה נקראת עדת ישראל ונתפרסמה האמונה בהם, ונודעה לכל עם, וגם כי מימי אבותיו נתפרסמה בכל ארץ כנען. וכך אמרו בבראשית רבה (לט טז) מלמד שהקריא שמו של הקדוש ברוך הוא בפי כל בריה:

בראשית פרק יג פסוק יח [אברהם בחברון]

ויבנה אברם ויבא וישב באֵלֵי ממרא אשר בחברון ויבן שם מזבֵּחַ ליקוק:

בראשית פרק טו פסוק ט [אברהם בהר המוריה]

ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברם את המזבֵּחַ ויערף את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבֵּחַ ממעל לעצים:

בראשית פרק כו פסוק כה [יצחק בבאר שבע]

ויבן שם מזבֵּחַ ויקרא בשם יקוק ויט שם אהלו ויכרו שם עבדי יצחק באר:

בראשית פרק לג [יעקב בשכם]

(טז) וַיֵּשֶׁב בְּיָוֶם הַהוּא עֵשָׂו לְדֶרֶכּוֹ שְׁעֵירָה : (יז) וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתָּה וַיָּבֹן לוֹ בַּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סִכְתָּה עַל כֶּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סִכּוֹת : ס (יח) וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכָם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בָּבֹאוּ מִפְּדֹן אֶרֶם וַיַּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר : (יט) וַיִּקַּן אֶת חֲלֻקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אֶהְלוּ מִיַּד בְּנֵי חַמּוֹר אֲבִי שְׁכָם בְּמֵאָה קִשְׁיָטָה : (כ) וַיַּצֵּב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל :

רש"י

(טז) **וישב ביום ההוא עשו לדרך** - עשו לבדו וארבע מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד. והיכן פרע להם הקדוש ברוך הוא, בימי דוד, שנאמר (ש"א ל יז) כי אם ארבע מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים : (יז) **ויבן לו בית** - שהה שם שמונה עשר חדש, קיץ וחורף וקיץ. סכות קיץ, בית חורף, סכות קיץ : (יח) **שלם** - שלם בגופו, שנתרפא מצליעתו. שלם בממונו, שלא חסר כלום מכל אותו דורו. שלם בתורתו, שלא שכח תלמודו בבית לבן : **עיר שכם** - כמו לעיר, וכמוהו (רות א יט) עד בואנה בית לחם : **בבאו מפדן ארם** - כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ובא שלם, אף כאן ויבא שלם מפדן ארם, מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך : (יט) **קשיטה** - מעה. אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה (ותרגומו חורפן, טובים, חריפים בכל מקום, כגון עובר לסוחר) : (כ) **ויקרא לו אל אלהי ישראל** - לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל, אלא על שם שהיה הקדוש ברוך הוא עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס, להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא אל הוא הקדוש ברוך הוא הוא לאלהים לי ששמי ישראל, וכן מצינו במשה (שמות יז טו) ויקרא שמו ה' נסי, לא שהמזבח קרוי ה', אלא על שם הנס קרא שם המזבח, להזכיר שבחו של הקדוש ברוך הוא, ה' הוא נסי. ורבותינו דרשוהו שהקב"ה קראו ליעקב אל. ודברי תורה (ירמיה כג כט) כפטיש יפוצץ סלע, מתחלקים לכמה טעמים, ואני ליישב פשוטו ושמועו של מקרא באתי :

רמב"ל
(כ) **ויקרא לו אל אלהי ישראל** - לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל, אלא על שם שהיה הקדוש ברוך הוא עמו להצילו קרא שם המזבח על שם הנס, להיות שבחו של הקדוש ברוך הוא נזכר בקריאת המזבח, כלומר, מי שהוא אל הוא אלהים לי ששמי ישראל. וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה' נסי (שמות יז טו), לא שהמזבח קרוי ה', אלא על שם הנס קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הקדוש ברוך הוא, ה' הוא נסי. ורבותינו דרשו (מגילה יח א) שהקב"ה קראו ליעקב אל. ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקין לכמה טעמים ואני ליישב פשוטו באתי. כל זה לשון רש"י. והנה צדקו דברי הרב בפשוטו של מקרא, ויהי טעם "לו" כטעם קרא לו בנימין (להלן לה יח), וקורא לך גודר פרץ (ישעיה נח יב) : ודע כי המנהג הזה בישראל כן, שיקראו השמות בשבחי האל כמו צוריאל (במדבר ג לה), צורישדי (שם א ו), כי יגיד הקורא שהאל הוא צורו ושדי הוא צורו, וכן עמנו אל (ישעיה ז יד), וכן שם המשיח ה' צדקנו (ירמיה לג טז), ושם ירושלים ה' שמה (יחזקאל מח לה). וכן יעשו בשמות מלאכים, גבריאל (דניאל ח טז), מיכאל (שם י כא), כי בעבור גדולת כחם יגידו בשמם כי הגבורה לאל ומי כמוהו : אבל אונקלוס אמר ופלה עלוהי קדם אל אלהא דישראל. ויהיה טעם "לו" כטעם בו, כדרך כי בוחר אתה לבן ישי (ש"א כ ל), והחזיק לו (ש"ב טו ה), למי מריבה (במדבר כ כד). או יאמר ויקרא אל אלהי ישראל, וטעם "לו" כטעם אלכה לי אל הגדולים (ירמיה ה ה), לך לך מארצך (לעיל יב א) : ועל דרך האמת הוא כמדרש רבותינו שדרשו רבותינו במסכת מגלה (יח א) מנין שקראו הקדוש ברוך הוא ליעקב אל, שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל. ויש בענין הזה סוד גדול הזכירוהו עוד בבראשית רבה (עט ח) בלשון אחר, אמר לו, אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים. ירמזו למה שהם אומרים תמיד שאיקונין של יעקב חקוקה בכסא הכבוד. והכונה שהשכינה שורה בארץ ישראל. והמשכיל יבין :

בראשית פרק לה [יעקב בשכם]

(א) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית אֵל וְשֹׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַנְּרָאָה אֲלִידֶיךָ בְּבִרְחֶיךָ מִפְּנֵי עֵשָׂו אֲחִיךָ : (ב) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ הִסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּתִכְכֶם וְהִסְתֵּרוּ וְהַחֲלִיפוּ שְׂמֹלֹתֵיכֶם : (ג) וַנְּקִימָה וְנַעֲלָה בֵּית אֵל וַאֲעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הָעֵנָה אֲתִי בְּיָוֶם צָרְתִי וַיְהִי עֲמָדֵי בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הִלְכְּתִי : (ד) וַיִּתְּנוּ אֶל יַעֲקֹב אֶת כָּל אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאֶזְנֵיהֶם וַיִּטְמְנוּ אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֲלֹהָה אֲשֶׁר עִם שְׁכָם : (ה) וַיִּסְעוּ וַיְהִי חַתַּת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרָי בְּנֵי יַעֲקֹב : (ו) וַיָּבֹא יַעֲקֹב לְזֵהָ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הוּא בֵּית אֵל הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ : (ז) וַיָּבֹן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לְמָקוֹם אֵל בֵּית אֵל כִּי שָׁם נִגְּלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲחִיו :

רש"י

(א) **קום עלה** - לפי שאחרת בדרך נענשת ובא לך זאת מבתך : (ב) **הנכר** - שיש בידכם משלל של שכם : **והטהרו** - מעבודה זרה : **והחליפו שמלותיכם** - שמא יש בידכם כסות של עבודה זרה : (ד) **האלה** - מין אילן סרק : **עם שכם** - אצל שכם : (ה) **חתת** - פחד : (ז) **אל בית אל** - הקדוש ברוך הוא בבית אל גילוי שכינתו בבית אל. יש תיבה חסרה ביי"ת המשמשת בראשה, כמו (ש"ב ט ד) הנה הוא בית מכיר בן עמיאל, כמו בבית מכיר, (להלן לח יא) בית אביך כמו בבית אביך : **נגלו אליו האלהים** - במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בלשון רבים, כמו (להלן לט כ) אדני יוסף, (שמות כב יד) אם בעליו עמו, ולא נאמר בעלו, וכן אלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבים, אבל אחד מכל שאר השמות לא תמצא בלשון רבים :

רמב"ל
(א) **ושב שם ועשה שם מזבח** - לא ידעתי מהו ושב שם. ויתכן שצוהו לשבת שם תחלה ואחר כן יעשה המזבח להטהר מעבודה זרה, או מן החללים שהרגו, כענין ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים (במדבר לא יט), כי לא צו עדיין במי חטאת, ויעקב נזדרז במצוה להטהר טרם בואו שם. או שיהיה ונקומה ונעלה בית אל מוקדם במעשה. ואולי צוה ושב שם, לפנות מחשבתו לדבקה באל : (ד) **ויטמון אותם יעקב** - עבודה זרה ומשמישה אינן מן הנקברים, אבל צריך שיהא מפרר וזורה לרוח או מטיל לים (ע"ז מג ב). והנראה אלי כי בני יעקב לא לקחו עבודה זרה ומשמישה משכם עד שנתבטלה והותרה להם, שהעכו"ם מבטל עבודה זרה בעל כרחו (שם מג א), והנה היא מותרת להם. אבל יעקב צוה להסיר אותה לטהרת הקדש שיהיו ראויים לעבוד את השם ולהקריב לפניו קרבן, כאשר צוה להם בטבילה וחלוף הבגדים, והיה די להם בקבורה, ולכן טמן אותם תחת האלה במקום שלא יעבד בו ולא יזרע :

בראשית רבה - פרשת וישלח פרשה עט סימן ח

ויצב שם מזבח ויקרא לו אל [לג, כ], אר"ל ויקרא לו אל אלהי ישראל אמר אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים, ר' הונא בשם ריש לקיש אמר אפילו חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו ואתה היית נוטל שררה לעצמך מחר בתך יוצאה ומתענה, ה"ד ותצא דינה בת לאה.